

Batı Karadeniz Bölümü Antik Kentlerinin Kültürel Miras Turizmi Açısından Değerlendirilmesi

Nuray Türker*

Karabük Üniversitesi
Safranbolu Turizm Fakültesi
orcid.org/0000-0001-5701-5674

Zuhal Yaşar

Anadolu Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği Doktora Öğrencisi
orcid.org/0000-0002-6705-2361

Öz

Son yıllarda seyahat trendlerinde meydana gelen değişimlerle birlikte kültürel miras alanları turistler için önemli bir çekim nedeni olurken, kültürel miras turizmi de gün geçtikçe büyüyen bir pazar haline gelmiştir. Geçmişten günümüze kalan tarihi binalar, mimari eserler, arkeolojik yapılar ve kültürel geleneklerden oluşan kültürel miras; turizm endüstrisinin önemli bir parçasıdır. Batı Karadeniz Bölümü sahip olduğu tarihi ve kültürel miras nedeniyle kültürel miras turizmi açısından önemli potansiyele sahiptir. Nitekim; Pers Prensesi Amastris'in kurduğu kent Amastris, Karadeniz'in Efes'i olarak nitelendirilen Prusias ad Hypium, adını su perisi Sinope'den alan Sinope, Batı Karadeniz'in Zeugması olarak bilinen Hadrianoupolis, adını Yunan mitolojisinin yenilmez kahramanı Herakles'ten alan Herakleia Pontika, Paflagonya'ya başkentlik yapmış olan Pompeiopolis ve adını kurucusu Rahip Tios'tan alan Tios antik kentleri bölgede bulunan önemli kültürel miras alanlarıdır. Bu çalışmanın amacı, Batı Karadeniz Bölümü'nde yer alan antik kentlerin kültürel miras açısından incelenmesi ve turizm potansiyelinin ortaya konulmasıdır. Batı Karadeniz Bölümü'nde kültürel miras turizminin geliştirilebilmesi için devam etmekte olan arkeolojik çalışmaların en kısa sürede sonuçlandırılması ve bu alanların turizme açılarak tanıtımlarının etkili bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras Turizmi, Antik Kent, Batı Karadeniz Bölümü.

Evaluation of Ancient Sites of Western Black Sea Region in terms of Cultural Heritage Tourism

Abstract

Due to the changes in the travel trends in recent years, cultural heritage sites have become a major attraction for tourists and cultural heritage tourism has become a growing market. Cultural heritage consisting of the historical buildings, architectural monuments and structures, and cultural traditions is an important component of the tourism industry. The Western Black Sea region has an important potential for cultural heritage tourism due to its historical and cultural heritage. Therefore, Amastris, the city founded by the Persian prince Amastris, Prusias ad Hypium, which is known as the Ephesus of the Black Sea, Sinope, that took its name from water nymph Sinope, Hadrianapolis, known as the Zeugma of the Western Black Sea region, Herakleia Pontika, which took its name from Herakles, the invincible hero of Greek mythology, Pompeiopolis, the capital of Paphlagonia, and Tios, which took its name from Priest Tios, the founder of the city, are the most remarkable cultural heritage resources of the region. The aim of this study is to examine the cultural heritage of the Western Black Sea region and to reveal its tourism potential for the development of tourism industry. In order to develop cultural heritage tourism in the Western Black Sea region, archeological excavations should be completed in a short span of time and promotion of these places should be done effectively.

Keywords: Cultural Heritage Tourism, Ancient Sites, Western Black Sea Region.

1. Giriş

Son yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişimler, uluslararası seyahatleri hem nitelik hem de nicelik yönünden etkilemiştir. Deniz, kum, güneş turizminden oluşan kitle turizmi yerini kültürel, sosyal, tarihi ve çevresel kaynaklara yönelen turizm türlerine bırakmıştır. Böylece, turist taleplerinde ortaya çıkan bu değişimler, yeni turizm türlerinin geliştirilmesi ve destinasyonların sundukları turistik ürünlerinin çeşitlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (Ayaz, Apak ve Sünbül, 2018: 3). Geliştirilen yeni turizm türleri bir yandan yerel kalkınmaya katkı sağlarken; diğer yandan da turizm modelleri geliştirerek pazarın genişlemesine (Martini vd., 2016: 36), kitle turizminin yarattığı yeknesaklığın yeni çekim unsurları yaratarak heyecana dönüştürülmesine (Smith vd., 2016: 13) olanak sağlamaktadır. Nitekim Türkiye'de alternatif turizm türleri olarak da ifade edilen yeni turizm türlerinin geliştirilmesi, Türkiye 2023 Turizm Stratejisinde de en dikkati çeken ve önemle vurgulanan hususlardır.

Geçmişten günümüze kuşaktan kuşağa aktararak gelen ve ait olduğu medeniyetin özelliklerini yansıtan tarihi binalar, mimari eserler, arkeolojik yapılar ve kültürel geleneklerden oluşan kültürel miras, turizm destinasyonlarının gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kültürel miras alanları, tarihi ve kültürel değerlere ilgi duyan, bu alanları tecrübe etmek isteyen turistler için önemli çekiciliklerdir (Ayaz, Apak ve Sünbül, 2018: 3).

Bir medeniyete ait eserlerin ziyaret edilmesi olarak ifade edilen kültürel miras turizmi günümüzün en hızlı büyüyen turizm pazarlarından biridir (McNulty ve Koff, 2014: 5). Turistlerin değişen seyahat anlayışları ve oldukça çeşitlenen seyahat amaçları ve motivasyonları dikkate alındığında turizm türlerindeki çeşitlenmenin gelecekte de devam edeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda 11 bin yıllık tarihi ile çok çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan ve dolayısıyla çok zengin kültür ve miras değerlerine sahip olan Anadolu önemli bir rekabet avantajına sahiptir.

Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Anadolu toprakları, birbirinden farklı ırkların, kültürlerin karşılaştığı, kaynaştığı ve yeni kültürlerin meydana geldiği bir mozaik temsil etmektedir. Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Batı Karadeniz Bölümü antik çağlardan bu yana insan yerleşimine sahne olmuş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle bölge sahip olduğu tarihi ve kültürel miras nedeniyle kültürel miras turizminin gelişmesinde önemli bir avantaja sahiptir.

Tarihte Paflagonya olarak bilinen Batı Karadeniz bölümü Hititler, Frigler, Fenikeliler, Lidyalılar, Persler, Hellenler, Bitinyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Cenevizliler (özellikle Amasra ve Sinop kıyıları), Selçuklular, Candaroğulları, Çobanoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu gibi pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Düzce Belediyesi, 2018; Bolu Valiliği, 2018; Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018a; Zonguldak Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018; Karabük Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018; Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018; Sinop Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018). Bu medeniyetlerin bıraktığı mirasların büyük çoğunluğu günümüze kadar ulaşmamıştır. Bununla birlikte günümüze kadar ulaşmış

kültürel miras değerleri genellikle Bizans, Anadolu Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerine ait kültürel varlıklardır.

Bölge hem somut hem de somut olmayan kültürel varlıklar açısından çok zengindir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 2017 yılı verilerine göre Batı Karadeniz Bölümü Bartın'da 509, Bolu'da 710, Düzce'de 244, Karabük'te 2.050, Kastamonu'da 1.987, Zonguldak'ta 380 ve Sinop'ta 673 olmak üzere toplamda 6.553 taşınmaz kültür varlığına ev sahipliği yapmaktadır. Bu haliyle tüm Türkiye'deki toplam 106.359 taşınmaz varlığın % 6'sı bu bölgede bulunmaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2018a).

Bu çalışmada Batı Karadeniz bölümünde kültürel miras turizminin gelişmesinde önemli bir potansiyel oluşturan antik kentler incelenmekte ve miras turizminin geliştirilebilmesi için öneriler sunulmaktadır. Böylece, bugüne kadar ihmal edilmiş olan Batı Karadeniz Bölümü'nün arkeolojik değerleri ile ilgili farkındalık yaratılması, turistik çekim unsurları olarak ilgi çeken alanlara dönüştürülmesi, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesi ve kalkınması ile turizmin sürdürülebilir gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2. Kültürel Miras Turizmi

Boniface ve Fowler'a göre (1993: 11) turizm endüstrinin en önemli hayat kaynağı mirastır. Miras kavramıyla ilgili birçok tanım bulunmakla birlikte bu tanımların hemen hemen hepsinde miras; insanoğlunun geçmişten günümüze kalan eserleri olarak ifade edilmektedir (Timothy, 2014: 31; TDK, 2018). Cassia'ya (Cassia'dan, 1999, Akt. Diker, 2016) göre, geçmişte varlığı bilinen ancak tarihi süreçten geçerken özünü kaybetmemiş olan ve kültürel değer taşıyan unsurlar miras olarak nitelendirilebilir.

Miras, kültürel ve doğal mirası içeren geniş bir kavramdır. Dağlar, nehirler, ormanlar vb. doğal değerler doğal mirası oluştururken; insan eliyle yaratılan kültürel unsurlar da kültürel mirası oluşturmaktadır. Kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel miras olarak iki başlık altında incelenmektedir. Somut kültürel miras arkeolojik alanlar, kiliseler, anıtlar, camiler, kaleler, eski madenler, fabrikalar gibi tarihi değeri olan yapıları kapsamakta; somut olmayan kültürel miras ise sanatsal unsurlar, el sanatları, gastronomi, müzik, inançlar, festivaller vb. kültürel değerlerdir.

Bir kültürel veya doğal varlığın miras olarak nitelendirilebilmesi için geçmişle yani tarih ile bağının olması gerekir (Tataroğlu, 2018). Sezer, (2017: 175) kültürel mirası, "toplumların geçmişten günümüze kadar gerek doğayla gerek diğer kültürlerle gerekse kendi iç dinamikleri içerisinde meydana getirdikleri ve günümüze kadar ulaştırdıkları değerli kültür varlıkları" olarak tanımlamaktadır. Diker (2016: 368) kültürel mirasın "geçmişten günümüze kadar değişmeden aktarılmış olan; tarihi, sanatsal, bilimsel, estetik, antropolojik, etnolojik açılardan evrensel değer taşıyan; oluşumu insan emeğine ya da doğal etkenlere dayanan ancak üzerinde insan yaratıcılığının etkisi bulunan taşınamayan yapılar ile estetik ve sanatsal açıdan önem taşıyan ve taşınabilen somut kaynakları, el sanatları ve yemek pişirme teknikleri de

dâhil olmak üzere halkın tamamına mal olmuş sanatları ve insanların günlük yaşamlarını etkileyen, örf, adet, gelenek ve görenekleri içeren değerler" olduğunu belirtmektedir.

Kültürel mirasın odak noktasını tarihi eserler, binalar ve sanat eserleri oluşturmaktadır. Miras olarak önceki nesillerden aktarılan kültürel miras, somut ve somut olmayan unsurlardan oluşmakta ve geleneksel üretim yöntemleri, yaşam biçimleri, gelenekler veya ibadet biçimleri gibi soyut veya mimari, arkeolojik eserler, el sanatları, giysiler ve yemekler gibi somut unsurları yaratanlar hakkında bilgi vermektedir (MacDonald ve Joliffe, 2003: 308).

Kültür turizminin gelişmesi ve kültürel sembollere daha fazla önem verilmesi kültürel miras turizminin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Öter ve Özdoğan, 2005: 12). Turizmin en eski şekillerinden biri olan kültürel miras turizmi (Prentice, 1993: 178) bir ülkenin mirasını tanımak amacıyla yapılan seyahatlerdir. Prentice'ye (1993) göre miras turizmi "geçmiş ve bugünü birbirine bağlayan bir şeyin araştırılmasıdır". Kültür turizminin bir alt dalı olarak değerlendirilen miras turizminde esas olan husus, turistlerin miras değerlerini kendi miraslarının bir parçası olarak algılamaları ve kültürel miras seyahatinin öğrenme fonksiyonlu olmasıdır. İngilizce *heritage tourism* olarak ifade edilen kültürel miras turizmi bu haliyle kültür turizminden ayrılmaktadır (Aliağaoğlu, 2004). Kültürel miras turizminde öğrenme ve keşfetme esas motivasyon kaynağını oluşturmaktadır (Light, 2000b: 160).

Kültürel miras turizmi çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu yararlar arz ve talep yönlü olarak incelenebilir. Arz yönüyle incelendiğinde kültürel miras turizmi turistik destinasyonlara ekonomik katkılar sağlamakta, yerel halkın yaşam kalitesini arttırmakta ve destinasyondaki sosyal yaşamı geliştirmektedir. Ayrıca; miras bölgesine turistleri çekerek, kültürel miras hakkındaki bilgilerin yayılmasına ve kültürel mirasın korunmasına yönelik farkındalık yaratılmasına olanak sağlamaktadır (Somuncu ve Yiğit, 2009: 386). Diğer yandan; talep edenler yani turistler açısından değerlendirildiğinde ise turistler için önemli sosyo-kültürel faydalar yaratmaktadır. Turistlerin, farklı kültürlere sahip toplumların kültürel miras ve varlıklarını tanımalarına ve ziyaretçilerin kültürel açıdan gelişmelerine katkı sağlamaktadır. Turizmin insanları dönüştürdüğü gerçeğinden hareketle kültürel miras turizmi, miras alanlarının sürdürülebilirliği ile ilgili farkındalık yaratarak turistlerin bu alanların korunması yönünde çaba göstermelerini de sağlamaktadır.

Kültürel miras turizmi son yıllarda hızla gelişen ve büyüyen bir turistik pazardır. Dünya Turizm Örgütü'ne göre uluslararası seyahatlerin % 40'ı kültür ve miras odaklı olarak gerçekleşmektedir (Nguyen ve Cheung, 2014). Tüm dünyadaki seyahatlerin %20'sinin kültürel miras odaklı olduğu ve 160 milyon seyahatin kültürel miras amaçlı olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir (Caribbean Tourism Organization, 2018).

Rakamlar kültürel miras amaçlı seyahatlerin önemli ölçüde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin; Vietnam'da bulunan UNESCO Dünya Miras Şehri Hue'ya yönelik turistik seyahatler 1990 yılında 100 bin kişi iken bu sayı 2010'da 1,5

milyona yükselmiştir (Nguyen ve Cheung, 2014). 1979 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilen Versailles Sarayı yılda 7 milyon ziyaretçi almaktadır (Eco-counter, 2017). Keza 2017 yılında, ülkemizin önemli UNESCO Dünya Miras alanları olan Efes Antik Kenti'ni 996.800, Truva Antik Kenti'ni 329.258, İstanbul Ayasofya Müzesi'ni 1.892.250 ve Safranbolu'yu yaklaşık 900 bin kişi ziyaret etmiştir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2018b; Safranbolu Turizm Danışma Müdürlüğü, 2018).

ABD Ticaret Bakanlığı ABD'ye yönelik kültürel miras odaklı uluslararası seyahatlerin her yıl arttığını belirtmektedir. Nitekim ABD Ticaret Bakanlığı Ulusal Seyahat ve Turizm Ofisine göre 2010 yılında 14,5 milyon olan kültürel miras turisti sayısı 2014 yılında 19.6 milyona yükselmiştir. Bu sayı ABD'yi ziyaret eden turistlerin yaklaşık %57'sini oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin %48,5'i Avrupalı, %22,5'i Asyalı ve %15,4'ü Güney Amerikalı turistlerden oluşmaktadır (Cultural Heritage Tourism Organization, 2018a).

Benzer şekilde Avrupa kültürel turizm pazarı da oldukça gelişmiş olup Avrupa kıtasında milyonlarca turist için çekicilik arz eden önemli kültürel miras alanları bulunmaktadır. İngiltere kültürel miras turizmi pazarından her yıl ortalama 3,86 milyar dolarlık gelir elde etmektedir (South Pacific Specialist, 2018). Avrupa'da artan yaşlı nüfus sayısı kültürel miras turizmi pazarının genişlemesine neden olmaktadır.

Araştırmalar kültürel miras turistlerinin diğer turistlerle kıyaslandığında farklı motivasyonlarla seyahat ettiklerini göstermektedir (Tataroğlu, 2018). Örneğin; tarihi ve kültürel alanlara büyük ilgi gösteren Japonlar genellikle denizaşırı ülkelere farklı kültürleri öğrenme amacıyla seyahat etmektedirler. Japonların %60'ının denizaşırı ülkelerdeki destinasyon seçimlerinde kültür ve tarih önemli bir faktördür. Keza Avustralyalı ve Yeni Zelandalı turistler de genellikle kültürel miras odaklı seyahatlerinde ulaşım kolaylığı ve tarihsel bağlar nedeniyle Avrupa ve Asya kıtasını tercih etmektedirler (South Pacific Specialist, 2018).

Araştırmalar (Nguyen ve Cheung, 2014; Poria, Butler ve Airey, 2004) kültürel miras alanlarını ziyaret eden turistlerin temel motivasyonlarının miras alanlarını tecrübe etmek ve öğrenmek olduğunu göstermektedir. Nitekim, Fernández, Pérez-Gálvez ve López-Guzmán (2016) İspanya Cordoba'da yaptıkları bir araştırmada turistlerin %72'sinin temel motivasyonunun tarihi miras alanını ziyaret etmek olduğunu belirlemişlerdir. Chui Teo, Mohd Khan ve Abd Rahim (2014) de Dünya Miras Şehri Melaka, Malezya'da yaptıkları araştırmada ziyaretçilerin temel motivasyonlarının kültürel mirası, yerel halkın adet ve geleneklerini öğrenmek ve otantik bir seyahat tecrübesi elde etmek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kanada'da yapılan araştırmalar kültürel miras turistlerinin iyi eğitilmiş, yüksek gelir grubuna ait kişiler olduklarını ortaya koymaktadır. Bu ziyaretçiler genellikle kolej ya da üniversite diplomasına sahiptirler (Canada Federal Provincial Territorial Ministers of Culture and Heritage, 2012). Nitekim Fernández, Pérez-Gálvez ve López-Guzmán (2016)'ın araştırması bu durumu doğrulamaktadır. Cordoba'yı ziyaret eden turistlerin %61,8'i üniversite mezunudur. Benzer biçimde Vietnam Hue şehrini ziyaret

eden yabancı turistlerin %64.6'sı ve yerli turistlerin ise % 77.8'i üniversite derecesine sahiptir (Nguyen ve Cheung, 2014).

Tataroğlu (2018) kültürel miras turizmine katılanların gelir düzeylerinin görece daha yüksek olduğunu, kadınların erkeklere göre daha fazla olduğunu, seyahat kararlarının alınmasında tur operatörü ve seyahat acentalarının pek fazla rolü olmadığını belirtmektedir. Fernández, Pérez-Gálvez ve López-Guzmán'in (2016) Cordoba'da yaptıkları araştırma da kültürel miras turistlerinin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu (%57) göstermektedir.

Kültürel miras turistleri genellikle 55 ve üzeri yaşta kişilerden oluşmaktadır. Gelir düzeyleri yüksek olup iyi eğitimlidirler. Destinasyonda kalış süreleri oldukça uzun olup, çok sayıda seyahat tecrübesine sahiptirler. Genellikle çevresel ve sosyal konularda bilinçlidirler (Cultural Heritage Tourism Organization, 2018b, Caribbean Tourism Organization, 2018; Koçoğlu ve Boztepe, 2017; Nicholls v.d., 2004).

Kültürel miras turistleri ağırlıklı olarak ABD, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa, İtalya, İspanya, Avustralya ve İskandinav ülkeleri vatandaşlarından oluşmaktadır. ABD vatandaşlarının en önemli kültürel miras turist grubunu oluşturduğu 2009 yılında 118,3 milyon ABD vatandaşının kültür ve miras turizmi amaçlı seyahatlere katıldığı ifade edilmektedir. Bu turistler seyahat başına ortalama 994 ABD Doları harcama yapmışlardır. (Cultural Heritage Tourism Organization, 2018b, Caribbean Tourism Organization, 2018).

Kültürel miras turistleri diğer turistlere kıyasla bir yıl içinde birden fazla kez seyahat etmektedirler. Ayrıca, bir kültürel miras alanını ziyaret etmeden önce araştırma yapıp seyahat öncesinde detaylı bilgi elde etmektedirler (Canada Federal Provincial Territorial Ministers of Culture and Heritage, 2012).

3. Metodoloji

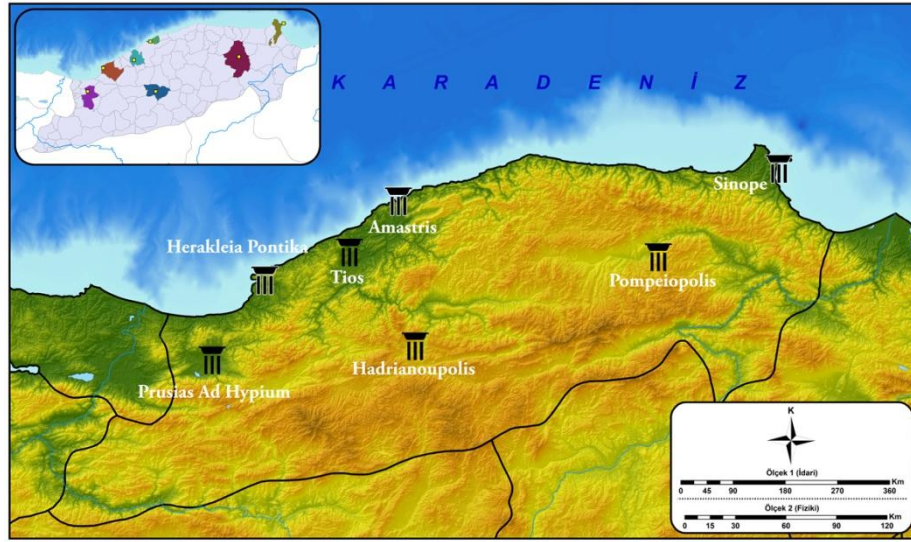
Batı Karadeniz Bölümü'nde bulunan arkeolojik alanların incelenmesi ve kültürel miras turizmi kapsamında değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada ikincil kaynaklardan ve yazarların kültürel miras alanlarına yaptıkları seyahatlerdeki gözlemlerinden yararlanılmıştır. Bu amaçla çalışmada kitap, makale, internet kaynakları gibi ikincil kaynaklardan yararlanılarak alanla ilgili temel bilgiler toplanmıştır. Bunun yanı sıra araştırmacılar, 2016-2017 yılları içerisinde farklı zamanlarda bu arkeolojik alanları ziyaret etmişler ve gözlem yoluyla bilgi elde etmişlerdir. Böylece bu alanlarda yapılan kazı çalışmalarını da yakından izleme olanağına sahip olmuşlardır. Çalışmada ayrıca Batı Karadeniz Bölümü'nde bulunan arkeolojik alanlardan kültürel miras turizmi amacıyla yararlanılması için Karabük Üniversitesi'nde görev yapan bir turizm ve bir arkeoloji uzmanı olmak üzere iki uzmanın da görüşlerine başvurulmuştur.

4. Bulgular

Antik dönemde Paphlagonia ve Bithynia bölgesi yerleşimlerine ev sahipliği yapmış olan Batı Karadeniz bölümü günümüzde Çankırı, Bolu, Düzce, Bartın, Karabük, Kastamonu, Zonguldak ve Sinop illerini kapsamaktadır. Bölgede arkeolojik

kazılar yapılmaya başlanmış fakat henüz tam anlamıyla sonuçlandırılmamıştır. Bu nedenle bölgenin tarihi geçmişiyle ilgili kaynaklar oldukça kısıtlıdır.

Arkeolojik kazılardan elde edilen bilgiler, arkeolojik alanlarda yapılan gözlemler ve uzman bilgileri doğrultusunda antik dönemde Batı Karadeniz bölümünde kurulmuş olan Amastris (Amasra/Bartın), Prusias ad Hypium (Konuralp/Düzce), Sinope (Sinop), Hadrianapolis (Eskipazar/Karabük), Herakleia Pontika (Ereğli/Zonguldak), Pompeiopolis (Taşköprü/Kastamonu), Tios (Çaycuma/Zonguldak) antik kentleri incelenmiş ve yapılan değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur (Bkz Resim 1). Esasen antik çağda Batı Karadeniz Bölümü'nde Abonuteichos-Ionopolis, Kromna, Kytoros gibi kentler de bulunmaktadır. Ancak, bu kentlerde yüzeyde görülebilen kalıntılara rastlanmadığı ve henüz yeterli arkeolojik çalışmalar yapılmadığı için bu kentler çalışmanın dışında tutulmuştur.

Harita 1: Çalışma kapsamında incelenen Batı Karadeniz Bölümü antik kentleri

4.1. Prusias Ad Hypium

Prusias ad Hypium Antik Kenti, Düzce ili Konuralp beldesinde bulunmaktadır. Tarihi M.Ö. 3. yüzyıla kadar uzanan kent antik Bithynia Bölgesi'nde Hypios (Melen Çayı) kenarında kurulmuştur (Dikmen ve Toruk, 2017: 179). Bölgede meydana gelen depremler nedeniyle Prusias'a ait yapılar günümüzde Konuralp olarak bilinen yerleşim yerinin altında kalmıştır (Akıncı vd., 2009: 9).

Ovaya hâkim bir tepe üzerine kurulan Prusias ad Hypium'un hayvan yetiştiriciliğine uygun olduğu ve bölgede üzüm ve buğday yetiştirildiği belirtilmektedir. Kentin Anadolu'nun kuzeybatısında, doğu ile batıyı birbirine bağlayan Nikomedia yolu üzerinde kurulması çevresindeki kentlerle kültürel, ticari ve siyasi ilişkilerinin güçlü olmasını sağlamıştır (Kaya ve Demir, 2018: 78).

Hypios Çayı'nın denizle bağlantını sağlayan bir suyunun olması bölgede ticaretin geliştiğini göstermektedir. Roma dönemi sikkelerinin arka yüzünde bulunan

bir geminin üzerinde sol elinde üzüm ve meyve tabağı sağ elinde dal taşıyan Eirene figürü bölgedeki bereketi ve zenginliği tasvir etmektedir (Bilir vd. 2015: 4).

Roma imparatorluk çağında zenginliğe kavuşan kentte Romalılar büyük yapılar inşa etmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun doğuya yaptığı seferlerde Prusias'a uğradıkları bilinmektedir. Roma'nın doğusuna doğru uzanan anayollarından biri olan Kuzey yolunun Prusias'tan geçtiği Hypios Çayı üzerine inşa edilen 3 gözlü köprüye ait kalıntılardan anlaşılmaktadır (Akıncı Kesim, Köylü ve Girti, 2009: 9).

Konuralp Beldesi'nde yer alan Geç Hellenistik-Erken Roma dönemlerine ait sur duvarları, köprü, su kemerleri, atlı kapı ve tiyatro Prusias ad Hypium antik kentinden günümüze kadar ulaşan başlıca mimari eserlerdir. Şehrin sembolü olarak kabul edilen tanrıça Tyhke heykeli en önemli buluntudur. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen eser İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Orijinali M.Ö. 4. yüzyıla ait olan bu eser Tyhke heykelinin M.S. 2. Yüzyılda yapılmış bir kopyasıdır. Tanrıça Tyhke'nin başında zeytin yapraklarıyla süslü, şehir surunu temsil eden bir taç bulunmaktadır. Sol kolunda ise çeşitli meyvelerle dolu bir bereket boynuzu ile zenginliği simgeleyen Plutos ismindeki çocuğu taşımaktadır (Okan, 2016: 1).

Kentte bulunan Roma dönemi antik tiyatrosunun bir kısmı hala ayakta. Batı Karadeniz'de günümüze kadar gelebilen tek tiyatro Prusias ad Hypium kenti tiyatrosudur (Dikmen ve Toruk, 2017: 181). Günümüze çok az bir kısmı ulaşabilmiş olan Yunanca kitabe parçasından tiyatronun Roma çağından da önce Helenistik dönemde yapıldığı tahmin edilmektedir (Akıncı vd., 2009: 9).

Antik dönemde Akçakoca yolu kenarında, antik köprünün bulunduğu yerin karşısından başlayarak Hamam Sokağı'na kadar uzanan sur kalıntılarının günümüzde 200 m kadar korunabilmiştir. Akçakoca yolundan kente bağlanan yol kenarında bulunan "Atlı Kapı" kentin bir diğer savunma duvarıdır. Kapının üzerinde at tasvirli, üzerinde Grekçe bir yazıt bulunan bir Prusiaslı'nın annesine yaptırdığı mezar steli olan büyük bir lento yer almaktadır (Akıncı vd., 2009: 11).

Nekropoller Prusias Ad Hypium'un ölü gömme adetleri hakkında bilgi vermektedir. Bölgede bulunan mezar yapıları, tümülüsler ve lahitler farklı ölü gömme şekillerini göstermektedir (Akıncı vd., 2009: 13).

Psikoterapi, fizik ve moleküler tıbbın babası olarak kabul edilen Asclepiades Roma döneminde Prusias'da doğmuştur. Hekim Asclepiades'in bilinen tek büstü İtalya-Capitoline Müzesi'nde sergilenmektedir (Kara, 2016: 21).

Resim 1: Antik Tiyatro, Konuralp

Resim 2: Orpheus Mozaïği

Kaynak: Düzce Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018

4.2. Herakleia Pontika

Adını ünlü kahraman Herakles'ten alan kent Zonguldak İli, Ereğli ilçesinde bulunmaktadır. Herakleia Pontika'nın M.Ö. 550 yılında Megaralı ve Boitalı Dor göçmenleri tarafından kurulduğu bilinmektedir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan kent yazıtlarında bulunan lehçenin Dor lehçesi olması kentin Dorlar tarafından kurulduğunu doğrulamaktadır (Korkmaz, 2011; Öztürk, 2013).

Kente Herakleia isminin verilmesinin nedeni, mitolojide Herakles'in on ikinci ve son görevi ölümler diyarı karalı Hades'in Cehennem köpeği üç başlı Kerberos'u Atina'ya getirmesi ile ilgilidir. Herakle'in Kerberos'u çıkarttığı yerin Heraklia'daki Cehennem Ağzı Mağaraları olduğu belirtilmektedir. Pontika adı ise, bölgenin antik çağlardaki genel coğrafi adı olan Pontus'tan gelmektedir. Kentin diğer Heraklia adını taşıyan kentlerden ayrılması için Herakleia Pontika denmiştir (Öztürk, 2013: 510). Herakles inancının kentte oldukça etkili olduğu Herakleia Pontika'da bulunan sikkelerden anlaşılmaktadır. Kentin sikkeleri üzerinde Herakles'in On İki Görevi'nin tamamı tasvir edilmiştir (Demirtaş ve Pınarcık, 2016: 70).

Pers İmparatorluğu'nun Anadolu'yu egemenliği altına almasıyla (M.Ö. 513) Herakleia Pers satraplığına (eyaletine) bağlanmıştır. Kentin yönetimi M.Ö. 3. yüzyılda Kraliçe Amastris'in eline geçmiştir (Öztürk, 2013). Tiranlığa dayalı, güçlü idari yapısı bulunan kent Roma dönemine kadar bölgenin en önemli siyasi otoritelerinden biri olmuştur (Korkmaz, 2011: 5). M.Ö. 70'te Roma'nın Pontus et Bithynia Eyaleti'ne dahil olmuş ve siyasi ve ekonomik önemini Bizans Dönemi'nin sonuna kadar korumuştur. Bizans Devleti, 1261'de Cenevizliler ile bir anlaşma yaparak, onlara Karadeniz kıyılarında, aralarında Herakleia'nın da olduğu bazı kentleri vermişlerdir. İç Paphlagonia Bölgesi, Anadolu Selçukluların eline geçmesine rağmen; Herakleia, Tios, Amastris ve Kytoros 1280'lere kadar hala Bizans toprağı olarak kalmıştır (Öztürk, 2013).

Tarihsel süreçte önemli bir liman kenti olan Herakleia Pontika Sinope gibi dönemin en önemli ticari amfora üreticilerinden biridir. Antik kaynaklar, Herakleia

halkının geçim kaynaklarının tarım, deniz ticareti ve balıkçılık olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2013).

Bölgede bulunan Cehennem Ağzı Mağaraları Hristiyanlık inancının başlangıç dönemlerinde ibadet yeri, su sarnıcı ve korunak olarak kullanılmıştır. Ayrıca Kilise Mağarası'nda bulunan tarihi kalıntılar (sütun, sütun başlığı, mezar kapağı ve taban mozaikleri) inanç turizmi açısından oldukça önemli kaynaklardır. Mağaralar 1989 yılında 1. Derecede doğal ve kültürel sit alanı ilan edilmiştir. (Karakuzulu, 2002: 240).

Yapılan incelemelerde ortaya çıkan Dor lehçesinin izlerini taşıyan Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait bazı yazıtlar; imparator ve devlet görevlileri için onurlandırmalar, tanrı-tanrıçalara sunulan adaklar ile mezar taşları kentten sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapısı ve dini tarihi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Tanrıça Ma ve Herakles'e adanmış adaklar Roma Dönemi'nde kent ve yakın çevresindeki dinsel inanışları göstermektedir. Keza mezar taşlarının üzerindeki yazıtlar, sahiplerinin isimleri, meslekleri, sosyal konumları ve hatta mezar soygunculuğuna karşı konulan mezar cezaları da kentten siyasi, kültürel ve ekonomik tarihine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır (Öztürk, 2013: 511-512).

Resim 3: Cehennemağzı Mağarası

Resim 4: Valentianus, Theodosius ve Arcadius'un Onurlandırılması, Karadeniz Ereğli Müzesi

Resim 5: Çocuk Herakleitos'un Mezar Taşı, Karadeniz Ereğli Müzesi

Kaynak: Öztürk, B. (2013). Herakleia Pontika (Zonguldak – Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları, I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, s:520, 523, 527.

4.3. Tios / Tieion

Adını kurucusu Rahip Tios'tan alan ve Antik Çağda Bithynia ile Paphlagonia bölgeleri arasındaki geçiş noktalarından biri olan Tios Antik Kenti M.Ö. VII. yüzyılın ikinci yarısında Miletoslu koloniciler tarafından Ballaios Irmağı'nın (Filyos Irmağı) hemen ağzında Karadeniz'e uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Amasyalı Strabon tarafından "Söylenecek çok önemli bir şeyi olmayan kent" olarak nitelendirilen

Tios-Tieion, Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Beldesi sınırları içerisindedir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

M.Ö. IV. yüzyılın sonlarına kadar kent hakkında pek bilgi olmasa da kentin, sırasıyla Lydia Krallığı, Pers İmparatorluğu, İskender İmparatorluğu'nun satraplıkları ve Herakleia Pontika Tiranlığı egemenliğinde kaldığı düşünülmektedir. Herakleia Tiranı Dionysios'un ölümünün ardından başa geçen eşi Kraliçe Amastris; Sesamos (Amasra), Kytoron (Cide), Kromna (Kurucaşile) ve Tios'u birleştirerek, adını taşıyan Amastris kentini kurmuş; fakat Tios bir süre sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Amastris'in öldürülmesiyle kent çeşitli krallıklar arasında el değiştirmiştir. Tios, IV. Nikomedes'in ölümüne kadar (M.Ö. 74) Bithynia Krallığı'nın egemenliğinde kalmıştır. Sonrasında ise M.Ö. 64 yılında Romalı General Pompeius tarafından oluşturulan Pontus-Bithynia Eyaleti sınırları içine dahil edilmiştir (Öztürk, 2013).

Elde edilen yazıtlar ve sikkeler, Roma İmparatorları ve valilerinin kentin kalkınmasına büyük önem verdiklerini göstermektedir. Tioslu piskoposların isimlerinin yer aldığı kurşun mühürlerden kentin, Bizans Devri'nde piskoposluk merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı dönmlerinde giderek önemini yitiren kent günümüzde küçük bir balıkçı köyüdür (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Ballaios Irmağı'nın ağzında kurulan kent, antik çağlarda önemli bir liman kentidir. Nehir ve deniz taşımacılığı kentin balık, şarap, tahıl gibi ürünlerin ticaretinin yapıldığı bir merkez haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca Billaios Nehri'nin denize döküldüğü yerdeki bereketli alüvyonlu topraklar tarımın gelişmesine ve böylece de kentin zenginleşmesine neden olmuştur (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Tios bir ticaret, tarım, balıkçılık, üzüm ve şarap üretim merkezidir. Roma imparatorluk dönemi sikkelerinin arka yüzünde bulunan üzüm motifi ve şarap tanrısı Dionysos figürleri bölgede üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretiminin yapıldığını göstermektedir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018). İç bölgelerde yetiştirilen ürünler Ballaios Nehri vasıtasıyla Tios Limanı'na getirilip oradan da Karadeniz'de ve Akdeniz'de bulunan kentlere dağıtılmaktaydı (Yıldırım, 2017: 211).

Tios'a ait M.S. 3. yüzyıla tarihlenen iki mezar yazıtı bölgede deniz ticareti yapıldığına dair önemli bir kaynaktır. Bu mezar yazıtlarından birinin Pantikapaion'da (Kırım/Kerş) bulunması ticaretin coğrafi boyutunu göstermesi açısından ilgi çekicidir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Günümüzde, Roma, Bizans ve Ortaçağ dönemlerine ait sur duvarları, kale, tonozlu galeri, tiyatro, su kemeri, savunma kulesi ve çeşitli mezarlara ait kalıntılar izlenebilmektedir. Kentte ayrıca bir liman ve bugün tamamen sular altında kalmış olan iki mendirek mevcuttur. Ayrıca yapılan çalışmalarda içinde mezarların da bulunduğu Bizans Dönemi kilise yapısı, Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bir tapınağın temelleri, Roma Dönemi'ne ait hamam, nymphaeum olduğu sanılan mimari yapılar,

çok sayıda keramik heykel parçaları, sikkeler, yazıtlar ile kısmen taş döşeli yollar ortaya çıkarılmıştır (Öztürk, 2013; Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Resim 6: Akropolis Kazıları, Kilise

Resim 7: Rahip Tios, Roma Dönemi
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Koleksiyonu

Kaynak: Öztürk, B. (2013). Tios / Tieion (Zonguldak - Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları, I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, s; 498-499.

4.4. Amastris

Tarihte kendi adına para bastıran ilk kraliçe olarak bilinen ve kendi adına bir kent kurarak krallığını ilan eden kraliçe Amastris'in kenti Amasra, Bartın ili sınırlarında bulunmaktadır (Çam, 2016: 41). Coğrafyacı Strabon'a göre kent Amazonlar tarafından kurulmuştur. Bilinen ilk ismi Sesamos (Susam Diyarı) olan Amasra'nın tarihi M.Ö 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Fenikeliler; Amasra (Sesamos), Ereğli (Herakleia), Sinop (Sinope) ve Tekkeönü'nde (Kromna) ilk Sayda Kolonilerini kurmuşlardır (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

M.Ö. 8. yüzyılda Miletin (İon) koloni kenti olan Sesamos, Lidya, Pers, Roma, Bizans, Ceneviz ve Osmanlı dönemlerinde de varlığını sürdürmüştür ve Amastris'ten Amasra'ya dönüşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Pers Prensesi Amastris döneminde en parlak dönemini yaşayan kent, Karadeniz Bölgesi'nde şarap, zeytin ve zeytinyağı ticaretinin yapıldığı önemli bir ticaret merkezi ve amphora üretim yeridir. Amastrios (Amasra mamülü yazılı) damgalı amphoraların bulunması kraliçe Amastris döneminde zeytinyağı ve tuzlu zeytin ticareti yapıldığının en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir (Korkmaz, 2011: 5).

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Amasra ilçesi birinci, ikinci ve üçüncü derecede arkeolojik sit alanlarına ayrılmıştır. Boztepe Adası'nın üst kısmı, Tavşan Adası 1.derece sit alanı; Bedesten Mevkii, Küçük Liman Antik Rıhtım 2.derece sit alanı; Boztepe Mahallesi, Kaleiçi Mahallesi, Tekketepe Mevkii, Nekropol Alanı ve Direklikaya ise 3.derece sit alanıdır (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Amasra Kalesi, Kuş Kayası Yol Anıtı, Bedesten, Kemere Köprüsü, Kemerdere Köprüsü, Antik Yol, Antik Tiyatro ve Hisarpeçe Yer Altı Galerisi kentteki en önemli arkeolojik kalıntılardır. Amasra Cenevizliler döneminde Karadeniz'deki en önemli

liman kenti haline gelmiştir. Bizans döneminde inşa edilen Amasra Kalesi Cenevizliler döneminde büyük değişikliklere uğramıştır. Cenevizliler yerel halka Amastris'in tarihiyle ilgili olan her şeyin Cenevizlilerin eseri olduğunu göstermek için kale duvarlarına kendi armalarını yerleştirmişlerdir. Bu armalarda genellikle Cenova şehrini temsil eden haç figürü, Cenova'yı yöneten dükün aile amblemi ve Cenova yönetimini temsil eden konsolosun aile arması bulunmaktadır (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013). Amasra Kalesi "Ceneviz Ticaret Yolunda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" (Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes from the Mediterranean to the Black Sea) (URL-16, 2018) adaylık dosyası ile 15.04.2013 tarihinde UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne eklenmiştir (Cengiz, Tekdamar ve Seçkin, 2018: 32).

Bartın-Amasra yolu üzerinde bulunan Kuş Kayası Yol Anıtı, Roma İmparatoru Tiberius Germanicus Claudius adına Gaius Julius Aquila tarafından M.S. 41-54 yılları arasında yaptırılmış olan bir karayolu dinlenme yeri ve anıtıdır. Anadolu'da başka bir örneği bulunmayan anıt, kayalara oyulmuş insan figürlü başsız bir heykel, hâkimiyeti tasvir eden bir Roma kartal figürü ve iki kitabeden oluşmaktadır. Kitabelerde "Devletlerarası barış ve dostluk adına ve İmparator Germanicus'un hâkimiyeti anısına, Gaius Julius Aquila dağı yardı ve bu dinlenme yerini kendi özel ödeneği ile yaptırdı" ibaresi yer almaktadır. Yine aynı dönemde inşa edilen ve kiliselerin yer aldığı Amastris şehrini Anadolu'nun diğer kiliselerine bağlamak amacıyla yapılan Amasra'dan başlayan Antik Yol, Kuşkayası Yol Anıtı'nın önünden geçerek Safranbolu ve Gerede'ye ulaşmakta ve sonrasında ise İpek Yolu ile kesişmektedir. Günümüze bu yolun çok az bir kısmı ulaşabilmiştir (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

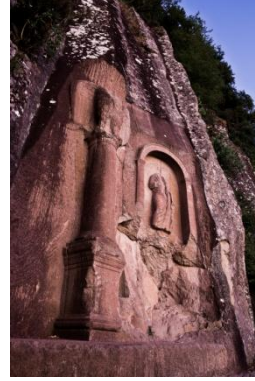
Roma İmparatoru Claudius Dönemi'nde (M.S. 41-54) yapılan tek gözlü Kemerdere Köprüsü Amasra'ya 3 km uzaklıktaki Cevizlik Vadisi'nde yer almaktadır. Köprü, Amasra'yı Bartın'a bağlayan ve 4. km'de Kuşkayası Anıtı'nın önünden geçen Roma yol ağının bir parçasıdır. Köprü ayağındaki kabartma üzerinde bulunan mızrakla savaşan yedi asker figürü, Roma-Pontus savaşlarını tasvir eder (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

M.S. 1.yy sonları ve/veya 2. yy. başlarında Roma Eyalet Meclis Sarayı olarak inşa edilen Bedesten daha sonraları ticari amaçla kullanılmıştır. Antik Tiyatro'nun sadece giriş kapısına ait kalıntılar görülmektedir. Akropol surlarından çok az bir kısmı ayakta. Aya Yorgi tepesindeki antik mezarlık önemli ölçüde tahrip olmuştur. Nekropol'ün günümüzde sadece yeri bilinmektedir (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Sormagır Kalesi'ni Amasra'daki Zindan Kalesi'ne bağlamak için denizin üzerine inşa edilen Kemere Köprüsü Roma dönemi yapısıdır. Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını genişleten Claudius (M.S. 41-54) tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Roma dönemine ait olan ve Amasra yeraltı galerilerinden biri olan Hisarpeçe Su Galerisi, Zindan Mahallesinin Kaleiçi Mevkii'nden başlayarak liman yönünde ilerlemekte ve yerleşim yerlerinin altına doğru devam etmektedir. 1,55 m genişliğinde

ve 1.80 m yüksekliğinde olan galeriye Kale içindeki ana girişten yaklaşık 30 m'lik kısmına girilebilmektedir (Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Resim 8: Amasra Kalesi ve Kemere Köprüsü

Resim 9: Kuş Kayası Yol Anıtı

Kaynak: Resim 8, Yazarın kendi çektiği fotoğraf; Resim 9, Kemal Onur Özmen (2011) Zonguldak Karabük ve Bartın İlleri Turizm Sektör Analizi, s, 167.

4.5. Sinope

Adını mitolojide Asopus'un su perisi kızı Sinope'den alan Sinope Antik Kenti M.Ö. 7. yüzyılda antik çağda Paphlagonia olarak bilinen bölgenin kuzey ucunda Miletoslu'lar tarafından bir ticaret kolonisi olarak kurulmuştur. Antik çağlarda Karadeniz'deki önemli liman kentlerinden biri olan Sinope bu özelliğini Roma, Bizans, Selçuklu, Candaroğlu ve Osmanlı yönetimlerinde de sürdürmüştür (Sinop Valiliği, 2018).

Karadeniz bölgesindeki en geniş doğal limana sahip olması, Sinope'nin deniz yoluyla farklı coğrafyalara açılmasını sağlamış ve Sinope özellikle antik çağda Karadeniz'in bir metropolü haline gelmiştir (Üstün Demirkaya ve Tuluk, 2012: 50). Kentin iki limanı ve bir de tersanesinin bulunması denizyolu ticaretinin gelişmesine ve şehrin zenginleşmesine neden olmuştur. Deniz yoluyla Ege'den taşınan mallar, Rus steplerinden getirilen tahıl, Anadolu içlerinden kervanlarla getirilen ve gemi yapımında kullanılan kereste ve *miltos* denilen kırmızı aşı boyası, deniz ürünleri ve Sinop damgalı amforalar içinde ihraç edilen zeytinyağı ve şarap bu limanlardan gemilere yüklenip uzak diyarlara taşınmıştır (Köroğlu, 2013). Yapılan kazılarda çok sayıda amfora üretim atölyeleri ve fırınları ortaya çıkarılmıştır. Kazılar Sinope'nin Hellenistik-Roma ve Bizans döneminde şarap, zeytinyağı ve mühürlü kiremit üreten önemli bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir (Korkmaz, 2011: 32).

Yazılı kaynaklarda bahsi geçen yapıların çok azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kentteki tüm yapı kalıntıları ve buluntular Klasik çağdan sonrasına tarihlenmektedir (Köroğlu, 2013). Şehrin ve iç kalenin etrafını kuşatan surlar, kentin Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Beylikler dönemlerinin bir arada görülebildiği yapılarıdır. Sinop Kalesi'nde mermer bir bloğun üzerinde yarım daire içerisinde resmedilen 3 haç motifi, Cenevizliler'in koloni kenti olan Amasra Kalesi'nde de bulunmaktadır. Sinop Kalesi 2013 yılında Akdeniz'den Karadeniz'e kadar Ceneviz

Ticaret Yolu'nda Kale ve Sur Yerleşimleri kapsamında Unesco Dünya Geçici Miras Listesi'ne alınmıştır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2018c).

1951-1953 yıllarında yapılan arkeolojik kazılarda Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Antik Sinop'un en önemli kültlerinden olan Serapis'e adanmış olduğu bilinen bir tapınak ortaya çıkarılmıştır. M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen tapınak şehrin en eski kalıntılardan biridir. Modern Sinop'un en önemli alış veriş ve gezi yolu olan Sakarya caddesinin altında antik kentin sütunlu yolu yatmaktadır. Bu yolun çevresinde yapılan inşaatlar sırasında Roma villalarına ait döşeme mozaikleri gün ışığına çıkarılmıştır (Köroğlu, 2013).

Geç Roma döneminden günümüze kalan Balatlar Kilisesi ya da 'Mitridates Sarayı' olarak bilinen yapı topluluğu surlardan sonra gerçek işlevi belirlenen en büyük yapıdır. Çevresi yoğun yapılaşmaya maruz kalmış yapı kalıntısından günümüze iki büyük haç planlı yapı ile dikdörtgen planlı büyük bir salon ulaşmıştır. Bazı kaynaklarda yapının Roma döneminde hamam, gymnasium ve palaestra (spor yapısı) olarak inşa edildiği Doğu Roma İmparatorluğu döneminde ise (6-7. yüzyıl) manastır ve kilisenin kurulduğu, 11. ve 13. yüzyıllarda ise tahıl deposu olarak kullanıldığı ve Sinop'un Türklerin eline geçmesinden sonra manastıra dönüştürüldüğü ve aynı zamanda Ortodoks Hıristiyan halk için mezarlık alanı olarak da kullanıldığı belirtilmektedir (Köroğlu, 2013). Osmanlı imparatorluğunun son dönemine tarihlenen mezarlıkta bulunan kemikler üzerine yapılan çalışmaların Balatlar'daki Ortodoks halkın ölümü nasıl algıladığı, ölü gömme geleneklerinin neler olduğu ve Hristiyanlık tarihi boyunca nasıl değişim yaşadığını göstermesi açısından önemli bir kaynak olduğu ifade edilmektedir. Balatlar Kilisesi'nde sürdürülen arkeolojik kazılarda mezarlara gömü hediyesi olarak konulmuş ithal ve yerel üretim seramik çeşitleriyle karşılaşmıştır. 2010 yılında başlanan kazı çalışmaları halen devam etmektedir (Köroğlu, 2013).

Resim 10: Ayazma, Balatlar Kilisesi

Resim 11: İlyas Peygamber, Balatlar Kilisesi

Resim 12: Kütahya işi seramik, Balatlar Kilisesi

Resim 13: Bosporos Krallığı (MS 2.-3. yüzyıl) dönemine ait Amfora, Sinop Arkeoloji Müzesi

Kaynak: Fotoğraf 10-12 - Köroğlu, G. (2013) Sinop Balatlar Kilisesi 2010 ve 2011 Yılı Kazı Çalışmaları, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, s; 403,404,405,414; Fotoğraf 13 - Kassab Tezgör, D. (2013). The Amphorae in the Museums of the Northern Coast of Turkey Typology and Trade Roads, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, s; 585.

4.6. Pompeiopolis

Pompeiopolis Antik Kenti M.Ö. 64/63 yılında general Pompeius Magnus'a ithafen Kastamonu ili Taşköprü ilçesi Gökırmak Nehri'nin kuzeyinde bulunan Zımbılı Tepe üzerine kurulmuştur (Çetin, 2007: 397). Pompeiopolis Paphlagonia içlerine tek ulaşım kaynağı olan Gökırmak Vadisi'nden geçen ana yola hakim bir konumdadır (Baran, 2003: 397). Zımbılıtepe oldukça alçak iki tepeden oluşmaktadır. İki tepeden yüksek olanının muhtemelen akropol olarak kullanıldığı, iki tepenin etrafındaki düz alanın ise yerleşim yeri olduğu sanılmaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2006a).

Tarihi Paleolitik çağa kadar uzanan Pompeiopolis Antik Kenti'nde Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı ve Roma İmparatorluğu hüküm sürmüştür (Çetin, 2007: 397). M.Ö. 6/5 yıllarında Paphlagonia bölgesi eyalet meclisinin toplantı merkezi olan Pompeiopolis M.S 2. ve 3. yüzyıllarda Metropol unvanına kavuşmuştur (Baran, 2003: 397).

Roma imparatorluğu döneminde yaklaşık 100-150 yıl Paphlagonia Bölgesi'ne başkentlik yapmış olan Pompeiopolis Roma İmparatorluğu'nun en parlak kentlerinden birisidir. Pompeiopolis kentinde bulunan İmparator Traian'a (M.S. 98-117) adanmış bir onur yazıtı kentin Roma ile iyi ilişkiler kurduğunu ve tam bir Roma kenti olduğunu göstermektedir. Pompeopolis Roma döneminde Paphlagonia Bölgesi'nin piskoposluk merkezlerinden biridir (Baran, 2003: 397).

Yazılı kaynaklardan ve arkeolojik buluntulardan Pompeiopolis Kenti'nin çok gelişmiş ve zengin bir şehir olduğunu göstermektedir. Eyalet valisinin villasından, hükümet binalarından, tiyatrosundan, tapınakları, zenginler için inşa edilen sosyal ve

kültürel alanlardan Pompeiopolis'in ne kadar gelişmiş bir kent olduğunu anlamak mümkündür (Çetin, 2007: 398).

Pompeiopolis Antik Kenti'ne ait günümüze kadar ulaşan kalıntılar arasında taban mozaikleri, akropol, nekropol, mabet, sur, çeşitli binaların duvar kalıntıları, pişmiş topraktan yapılmış çanak-çömlek, su borusu parçaları sayılabilir. 1802-1812 yıllarında Sinop Fransız konsolosu Pascal T. Fourcade tarafından keşfedilen antik kentte 1955-2005 yılları arasında Kastamonu Müzesi tarafından, Zımbıllı Tepesi'nde periyodik kazılar gerçekleştirilmiş bu kazılarda mezar başları, heykeller ve kaideler, sütun başlıkları, lahit, sikkeler ve diğer mimari parçalar bulunmuştur (Çetin, 2007: 399).

4.7. Hadrianopolis

Paphlagonia Harianopolis'i olarak bilinen antik kent günümüzde Karabük'ün Eskipazar ilçesinin 3 kilometre batısında yer alan "Viranşehir" olarak adlandırılan bölge ve çevresindeki arazi üzerinde dağınık bir şekilde konumlanan Beytarla, Budaklar, Çaylı ve Büyükyaylalar, köylerini kapsayan alandır. Hadrianopolis kentinin yayılmış olduğu alan 2007 yılında Karabük Bölge Koruma Kurulu tarafından 1. Dereceli Arkeolojik Sit olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır (Lafli, 2008b: 399).

Araştırmalar güneybatı Paphlagonya Bölgesi'nde yer alan Hadrianopolis Antik Kenti'nde M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 10. yüzyıla kadar yerleşimin olduğunu ortaya çıkarmıştır (Keleş ve Çelikbaş, 2013: 366). M.S. 5 ile 7. yüz yıllar arasında kentin yayıldığı alanının 10 km olduğu ve bu geniş alanda en az 30.000 nüfuslu bir kentin var olduğu tahmin edilmektedir. Batı Karadeniz'in Orta Anadolu'dan gelen yolları üzerine kurulu olduğu olan Hadrianopolis'in bu büyüklüğü ile çağdaşı Ephesos'un yaklaşık dörtte biri kadar olduğu varsayılmaktadır (Lafli, 2008a: 2).

2003 yılında başlayan kazı çalışmaları, Hadrianopolis'in, Geç Hellenistik, Roma ve Erken Bizans dönemlerinde bir yerleşim yeri olduğunu ve kentin diğer Paphlagonia şehirlerinde olduğu gibi bir merkeze ve bu merkez çevresinde genişleyen bir yayılım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Gün yüzüne çıkarılan kalıntılar antik kentin özellikle Geç Roma ve Bizans dönemlerinde oldukça önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Aziz Stylianos Alypius'un antik kentte yaşamış olması şehrin bir hac yeri olmasına neden olmuş ve kent, kız ve erkek manastırları ile tanınmıştır. Kent, Iustinianus döneminde bishopluk merkezi haline gelmiştir (Keleş ve Çelikbaş, 2013: 162).

Geç antik çağda (M.S. 5. ve 7. yüzyıllar arası) mozaik sanatının benzersiz örnekleriyle ön plana çıkmış olan Hadrianopolis'te tespit edilen 24 yapıdan 10'unun mozaik tabanlı olması kentin o dönemlerde oldukça zengin olduğunun bir göstergesidir (Lafli, 2008a: 3). Bu mozaik zeminli yapıların en önemlileri Hamam A ve B, A ve B kiliseleri, Geç Roma Dönemine tarihlenen bir villa ve yine Hamam B yapısının yakınında keşfedilen apsidal bir yapıdır (Patacı, 2011: 27).

Hadrianoupolis Kilise A yapısı 3 nefli bir bazilikadır. Kilisenin tüm tabanı mozaiklerle süslenmiştir. Bu mozaiklerde “Nuh’un Gemisi” sahnesine ait hayvan tasvirleri ile fil, tavuskuşu, geyik, grifon, kaplan, benekli tavuk, kuş ve karaca gibi çeşitli hayvan figürleri bulunmaktadır (Kılavuz ve Çelikbaş, 2013: 166).

Üç nefli bir bazilika olan Kilise B’de yer alan mozaikler Tevrat’ta adları geçen nehirler Geon, Phison, Tigris ve Euphrates’i tasvir etmektedir. Kilisenin zemininde yer alan bir diğer mozaik ise; iki tavus bir kaptan su içerken betimlendiği mozaiktir. Görkemli bir bahçe içerisinde, bir kaptan su içerken resmedilmiş olan tavus kuşları ölümsüzlüğü anlatmaktadır. Zira tavus kuşlarının, cennetteki kutsal sudan içtikten sonra etlerinin çürümediğine ve ölümsüz olduklarına inanılmıştır (Kılavuz ve Çelikbaş, 2013: 167).

M.S. 5. yy sonuna tarihlenen Geç Roma villası 2007 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Geniş bir avlu içine konuşlanmış en az 10 mekândan oluşan villanın 2 no’lu mekânının tabanında evin sahibinin ve karısının portreleri bulunmaktadır (Lafli, 2008b: 401).

Hadrianoupolis Antik Kenti’nde dikkati çeken unsurlardan birisi de tepelik kısımlarda bulunan bağcılık faaliyetleri için yapılmış teraslardır. Hadrianoupolis’te ortaya çıkarılan Erken Bizans kiliselerinin tabanında bulunan bağcılık faaliyetlerinin resmedildiği bu tasvirler kentte bağcılığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kilise A ve Kilise B’de yer alan üzüm temaları görülmeğe değerdir. Hadrianoupolis Antik Kenti’nde şarap üretiminde kullanılan sıkma taşları bölgede bağcılığın antik dönemden beri var olduğunu kanıtlamaktadır (Lafli, 2008a: 19).

Resim 14: Roma Hamamı, Hadrianoupolis

Resim 15: Euphrates Mozaïği, Hadrianoupolis

Kaynak: Eskipazar Belediyesi Fotoğraf Arşivi, 2006.

5. Sonuç

Turistik ürünün önemli bir bileşeni olan kültürel miras turizmi, turizmin gelişmesinde yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bir bölgenin tarihi geçmişi, miras alanları, sanat ve estetik değerleri, yaşam biçimi gibi kültürel unsurlar turistlerin temel seyahat motivasyonlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, farklı medeniyetlerin

kültürlerinin izlerini sürmekten hoşlanan insanlar için antik kentler önemli çekim alanlarıdır.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve zengin bir kültür mirasına sahip olan Batı Karadeniz Bölümü turizm endüstrisinden hak ettiği payı alamamaktadır. Bölgede yer alan antik kentlerde yapılan kazılar oldukça yenidir. Bu arkeolojik çalışmalar tam anlamıyla sonuçlandırılmadığı için bölgedeki arkeolojik yapı hakkında elde edilen bilgiler oldukça sınırlıdır.

Ülkemizde arkeolojik kazılara Ege ve Akdeniz bölgelerinde daha çok ağırlık verilmekte olup Karadeniz Bölgesi bu konuda yeterli ilgiyi görememektedir. Bölgede dikkate değer ilk arkeolojik kazılar 2000'li yıllarda başlamıştır. Örneğin; Hadrianoupolis'te bulunan Bizans dönemine ait kilisede Karadeniz Ereğli Müze Müdürlüğü başkanlığında 2003 yılında bir kurtarma kazısı yapılmıştır. 2005 yılında ise yüzey araştırması gerçekleştirilmiş ve 2006 yılında kazı çalışmalarına başlanmıştır. Kazı çalışmaları halen devam etmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2006b; 2018d).

Bölgede bulunan diğer antik kentlerde de kazı çalışmaları devam etmektedir. İlk kez 1802-1812 yılları arasında Sinop'ta konsolosluk yapan Fransız Pascal T. Fourcade tarafından bulunan Pompeiopolis kenti harabeleri bugün neredeyse tamamıyla yok olmuştur. Zımbıllıtepe'de 1955-2005 yılları arasında Kastamonu Müzesi tarafından aralıklı olarak kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. 2006 yılından bu yana kazı çalışmaları devam eden Pompeiopolis'te Münih Üniversitesi öğretim üyesi Latife Sumerer tarafından kazı çalışmalarına başlanmış olup kazı çalışmaları halihazırda Bülent Ecevit Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Tayyar Gürdal başkanlığında devam etmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2006a; 2018d).

Tios Antik Kenti'ndeki bilimsel arkeolojik kazılar, 2006 yılında test sondajları ile başlatılmış; 2007 yılında, Karadeniz Ereğli Müzesi ve Trakya Üniversitesi işbirliğinde, bitki örtüsü temizlik çalışmaları ve bilimsel kazılarla sürdürülmüştür. Kazı çalışmaları halen Karabük Üniversitesi tarafından yürütülmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2007; 2018d).

Sinop Balatlar Kilise kazı çalışmaları ise Prof. Dr. Gülgün Köroğlu'nun bilimsel başkanlığında 2010 yılı Temmuz ayında başlamış olup günümüzde de devam etmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2010; 2018e). Bununla birlikte kazılarda önemli ilerlemeler elde edilmesi ve arkeolojik eserlerin gün yüzüne çıkarılması için çok uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Bu bağlamda bu durum Batı Karadeniz bölümü arkeolojik kazılarında geç kalındığını göstermektedir. Bölgede turizmin gelişmesi bu kazıların önem ve hız kazanmasına neden olmuştur.

Bölgenin sahip olduğu arkeolojik alanların ve kaynakların çokluğu bölgenin antik dönemlerde önemli bir yerleşim yeri, üretim, ticaret ve sanat merkezi olduğunu doğrulamaktadır. Özellikle Roma dönemi eserlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu bölge önemli bir kültürel miras turizmi potansiyeline sahiptir. Örneğin; Ceneviz Ticaret Yolunda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" adıyla Unesco

Dünya Geçici Miras Listesi'nde yer alan Amasra, Akçakoca ve Sinop Kaleleri bu bölgede bulunmaktadır. Bu kaleler, Karadeniz'den Akdeniz'e kadar uzanan deniz yolu ticaretinin önemli birer bileşenidirler.

Benzer şekilde toprak altındaki zenginliklerinin Efes Harabeleri'ne eşdeğer olarak görüldüğü Prusias ad Hypium kentinde bulunan tiyatro Batı Karadeniz bölümünde günümüze kadar gelebilmiş tek antik tiyatro olma özelliğine sahiptir. Keza antik dönemde önemli bir ticaret limanı olan Sinope aynı zamanda Karadeniz'in en büyük amfora üretim merkezidir. Balatlar Kilisesi'nde ortaya çıkarılan mezarlar Ortodoks halkın ölüm algısını çok iyi ifade etmekte; Ortodoksların ölü gömme adetleri ile ilgili bilgi vermektedir.

Batı Karadeniz'de bağcılık ve şarap kültürünün izlerinin sürülebildiği Hadrianoupolis Antik Kenti aynı zamanda Hristiyanlar için kutsal bir yer olarak kabul edilmektedir. Yine kentteki tabanları süsleyen mozaikler Hadrianoupolis'i Karadeniz'in Zeugması ünvanına kavuşturacak niteliktedir.

Herakleia Pontika kentinde bulunan ve Hristiyanlığın erken gelişme dönemlerinde ibadet ve korunma amaçlı olarak kullanılan Cehennem Ağzı Mağaraları ve Kilise Mağarası kültürel miras turizmi yanı sıra bölgede inanç turizminin gelişmesi açısından da önemli bir kaynaktır. Benzer şekilde Karadeniz Bölgesi'nde üzerinde modern yerleşim yerinin kurulmadığı tek antik kent olan Tios ve Roma döneminde Paphlagonia bölgesine başkentlik yapmış olan Pompeiopolis Batı Karadeniz'de bulunan arkeolojik mirasın turizmin gelişmesi açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Yukarıda bahsi geçen tüm bu kültürel miras değerleri, günümüz Avrupa ve Asya halklarının geçmişiyle ve Hristiyanlıkla ilişkili olan tarihsel bağlar, şarap ve zeytinyağı gibi kutsal sayılan yiyecek ve içeceklerin üretim, taşıma (amforalar) ve ticaret süreci bölgenin kültürel miras turizmi açısından potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu potansiyelden etkin bir şekilde yararlanılabilmesi için aşağıdaki çalışmaların yürütülmesi yerinde olacaktır;

Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları devam etmeli ve antik kentler mümkün olduğunca gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bu kazılar için gereken maddi kaynağın Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden karşılanmasının yanı sıra bu değerlerin dünya mirası olmasından hareketle yabancı kaynaklardan da maddi destek alınması konusunda gereken çaba gösterilmeli ve proje üretilmelidir. Bölgede bulunan arkeolojik değerlerin gün yüzüne çıkarılarak turizmin hizmetine sunulması, bölgeye gelen ziyaretçi sayısını ve dolayısıyla da turizmden elde edilen geliri arttıracaktır. Ziyaretçilerden elde edilen gelirler yine bu alanların kazılması ve restorasyonu için harcanmalıdır.

Kazı çalışmalarında alanında uzman üniversitelerde ve diğer kurumlarda çalışan akademisyenlerden yararlanılabilir. Batı Karadeniz bölümünde bulunan her ilde üniversite kurumları bulunmakta olup bunlardan Karabük, Düzce, Zonguldak

Bülent Ecevit, Bartın, Kastamonu ve Sinop Üniversitesi'nde arkeoloji ve sanat tarihi bölümlerinde eğitim öğretim devam etmektedir.

Batı Karadeniz Bölümü'nde bulunan diğer kültür varlıklarının ortaya çıkarılması için yüzey araştırmaları yapılmalıdır. Bu alandaki teknoloji oldukça gelişmiş olup mevcut kalıntıların tespit edilmesinde dijital teknolojilerden yararlanılabilir.

Arkeolojik alanlarda çevre temizliği yapılmalıdır. Örneğin; Amasra kalesinin üzerini kaplayan bitki örtüsünün temizlenerek kale duvarlarının ve surların ortaya çıkarılması ve Roma Hamamı'nın temizliğinin yapılması gereklidir. Ayrıca bu alanlardaki çarpık yapılaşma iyileştirilmelidir. Örneğin; Sinop Kalesindeki yapılaşma kale surlarına kadar dayanmıştır. Bu yapılaşma kentin estetik görünümünü olumsuz etkilemekte olup ayrıca surların zarar görmesine de neden olmaktadır.

Kazı çalışmaları kapsamında su altı arkeolojik araştırmaları da yapılmalı, bu alanlarda bulunan fener ve limanların ortaya çıkarılması için gerekli çalışmalar yürütülmelidir. Örneğin; Amasra'daki Ceneviz dönemi batıkları, Kraliçe Amastris döneminden kalan antik dalgakıran ile Tios'taki batıkların ortaya çıkarılması için gerekli çalışmalar yürütülmelidir.

Kültürel miras unsurları turistik ürüne dönüştürülmeli ve pazarlanmalıdır. Bu bağlamda Batı Karadeniz bölümünde bulunan antik kentlerin tanıtılması için broşürler hazırlanmalı, tüm arkeolojik değerleri kapsayan bölgesel bir web sitesi tasarlanmalı, olası tur güzergahları belirlenmeli, seyahat acentalarının bölgeyi kültürel miras turizmi kapsamında pazarlamaları için bu alanların tur programına alınması konusunda çalışmalar yürütülmelidir. Kültürel mirasın tanıtılması ve koruma farkındalığının yaratılması için sanal ortamda bu miras kentlerinin üç boyutlu rekonstrüksiyonu yapılarak bu görseller web sayfasında sunulabilir. Böylece bu tarihi alanların tarihi dokusunun, konutlarının, mabedlerinin sanal ortamda yeniden inşa edilmesi ile ziyaretçilere bu alanı uzaktan (ex situ) deneyimleyebilme imkanı sunulmuş olacaktır. Bu çalışmalar bölgenin tanıtımına yarar sağlayacaktır. Ayrıca bölge "kültürel miras turizmi destinasyonu" olarak konumlandırılabilir ve bölgenin antik kültür merkezi olduğu imajı geliştirilebilir. Nitekim Khlaikaew (2015) de kültürel miras özelliği taşıyan turistik ürünlerin destinasyonun tanıtımında etkin rol oynadığını belirtmektedir.

Bölgede kültürel miras turizminin gelişmesi bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel miras turizminin geliştirilmesi için farklı kurumların ortak çalışmalar yapması ve bu çalışmaların eşgüdümlü bir biçimde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda yerel kurumların öncülüğünde (örneğin; bölgede bulunan üniversiteler, kültür ve turizm müdürlükleri, Mimarlar Odası, sivil toplum örgütleri, turizm endüstrisi temsilcileri, Batı Karadeniz, Kuzey Anadolu ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansları gibi) bir Batı Karadeniz Kültür Turizmi projesi hayata geçirilebilir.

Kültürel miras turizminin gelişmesinde temel ilkeler; arkeolojik kazıların devam etmesi, kazılardan çıkan arkeolojik buluntuların yereldeki müzelerde sergilenmesi, arkeolojik alanın çevre kalitesinin geliştirilmesi, ziyaretçi deneyiminin kalitesinin artırılması, ziyaretçi yönetimi, turizmin yerel topluma olan ekonomik yararının gözetilmesi, bölgedeki diğer destinasyonlarla rekabet etmek yerine ortak çalışmalar yürütülmesi, işbirliği içerisinde bir turizm rotası şeklinde hareket edilmesi ve birbirini tamamlayan etkinlikler yapılması olmalıdır.

Bölgede bulunan arkeolojik eserleri, müzeleri, dünya miras kentlerini ziyaret eden turistler üzerinde araştırmalar yapılarak kültürel miras turistlerinin özellikleri, seyahat motivasyonları, seyahate katılma biçimleri, seyahat bütçeleri, geceleme sayıları v.b özellikleri belirlenmelidir. Böylece bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar, ziyaretçi davranışlarının anlaşılmasında, turistlerin beklenti ve eğilimlerinin belirlenmesinde ve bölgenin kültürel miras turizmi destinasyonu olarak pazarlanmasında yol gösterici olacaktır.

Bu alanlarda turizmin gelişmesinin yarattığı / yaratacağı etkiler analiz edilmeli ve alanda turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir gelişmesi dikkate alınmalıdır. Zira bölgede bulunan bu arkeolojik değerler eşsizdir ve yeniden yapılmaları mümkün değildir. Bu alanlarda gelişen turistik faaliyetler taşıma kapasitesi sınırlarını aşmamalıdır. Bu bağlamda planlı bir turizm gelişimi hedeflenmeli, turizmin yarattığı olumsuz etkilerden kaçınmak için planlı ve kontrollü sürdürülebilir bir gelişme modeli benimsenmeli, kültürel miras yönetimine önem verilmelidir.

Kültürel miras turizminin geliştiği alanlarda ziyaretçilerin miras öğelerini yapılı çevre içinde (in situ) orjinal haliyle deneyimleyebilmeleri için sanal gerçeklik (Visual Reality-VR) uygulamalarından yararlanılmalıdır. Böylece ziyaretçiler, rekonstrüksiyonları yapılmış kalıntıları tecrübe ederek geçmişte kentte nasıl bir yaşamın var olduğunu anlayabilirler.

Kaynakça

- Akıncı Kesim, G., Köylü, P. ve Girti, P. (2009). Roma Dönemi Kent Yerleşimleri ve Prusias ad Hypium (Kieros, Üskübü, Konuralp), *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, 1: 5-24.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (2), 50-64.
- Ayaz, N., Apak, Ö. C., ve Sünbül, K. (2018). Kültürel Miras Alanları Üzerine Bir Meta Analizi Safranbolu İlçesi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 1-14.
- Baran, A. (2003). *Paphlagonia'daki Pompeiopolis Antik Kenti*, Belleten Dergisi CLXVI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2013). <https://www.amasra.com.tr/wp-content/uploads/2015/11/UNESCO-Yolunda-Amasra.pdf>
- Bartın Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018a). <http://www.bartinkulturturizm.gov.tr/TR-68969/tarihce.html>

- Bati Karadeniz Kalkınma Ajansı (2018). <http://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/kultur-envanteri-antik-yerlesim.pdf>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- Bilir, A., Pınarcık, P., Okan, E., ve Bilir, G. (2015). The Agriculture and Trade in the Ancient Age in Duzce in the Light of the Prusias ad Hypium Coins, 1st International Yew Workshop of Turkey In Duzce, 2-9.
- Bolu Valiliği (2018). <http://bolu.gov.tr/bolu-tarihi>
- Boniface, P., Fowler, P.J., (1993). *Heritage and Tourism in 'the global village'*, Routledge, London.
- Canada Federal Provincial Territorial Ministers of Culture and Heritage (2012). https://tourismns.ca/sites/default/files/page_documents/cultural_heritage_tourism_hanbook.pdf
- Caribbean Tourism Organization (2018). <https://www.onecaribbean.org/content/files/CulturalCaribbeanNicheMarkets-5.pdf>
- Cengiz, B. Tekdamar, D. ve Seçkin, G. (2018). Amasra Kalesi Ve Surlu Yerleşim Dokusunda Kentsel Kültürel Ve Arkeolojik Mirasın Sürdürülebilir Gelişimi, *Bartın University International Journal of Natural and Applied Sciences JONAS*, 1 (1): 29-42.
- Chui Teo, C.B., Mohd Khan, N.R. ve Abd Rahim, F. (2014). Understanding Cultural Heritage Visitor Behavior: The Case of Melaka as World Heritage City, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 130,1 – 10.
- Cultural Heritage Tourism Organization (2018a). <http://culturalheritagetourism.org/2010-cultural-heritage-tourism-profile/>
- Cultural Heritage Tourism Organization (2018b). <https://culturalheritagetourism.org/cultural-heritage-tourism-research-studies-statistics/>
- Çam, Bağdatlı F. (2016). Paphlagonia'da Bir Pers Prensesi Ve Onun Kenti: Amastris, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2): 31-46.
- Çetin,T., (2007), "A New Touristic Value Uncovered: The Antique City of Pompeipolis (Taşköprü)", *INST Knowledge, Creativity and Transformations of Societies (KCTOS)*, Vienna, Austria, 01.09.2018 tarihinde (http://www.inst.at/trans/17Nr/1-6/1-6_cetin17.htm) adresinden erişildi.
- Demirtaş, N. ve Pınarcık, P. (2016). Herakleia Pontike Sikkeleri Üzerinde Herakles'in On İki İşinin Tasvirleri, *Tyhke Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1): 64-102.
- Diker, O. (2016). Kültürel Miras İle Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, *The Journal of Academic Social Science*, 4(30), 365-374.
- Dikmen, B., Ç. ve Toruk, F. (2017). Prusias ad Hypium Antik Kenti Üzerinde Bir Yerleşim: Konuralp, *Researcher Social Science Studies*, 5(4), 176-210.
- Düzce Belediyesi (2018). <http://www.duzce.bel.tr/detay.asp?id=2151>
- Düzce Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/kulturenvanterisit/>
- Eco-counter (2017). <https://www.eco-compteur.com/blog/2017/10/04/10-unesco-sites-measure-visitor-numbers/>

- Eskipazar Belediyesi (2006). Eskipazar Belediyesi Fotoğraf Arşivi
- Fernández, G.A.M., Pérez-Gálvez, J.C., ve López-Guzmán, T. Tourist motivations in a heritage destination in Spain, *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 7(3),1-10. DOI: 10.1515/ejthr-2016-0024
- Kara, İ., H. (2016). A Famous Physician Lived Two Thousand Years' Ago in Prusias: Asclepiades of Prusias, *Prusias Medical Journal*, 1(1): 16-22.
- Karabük Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <http://www.karabukkultur.gov.tr/TR-63710/tarihce.html>
- Karakuzulu, Z. (2002). Cehennem Ağzı (Kdz. Ereğli) Mağaralarının Turizm Coğrafyası Açısından Önemi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(28-29): 227-243.
- Kassab Tezgör, D. (2011). The Amphorae in the Museums of the Northern Coast of Turkey Typology and Trade Roads, 1. *Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı*, 6-9 Ekim 2011, Sinop, 575-586.
- Kastamonu Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-63806/tarihce.html>
- Kaya, A. ve Demir, Z. A. (2018). Conservation Approach Via The Unesco Recommendation On The Historic Urban Landscape, *Recent Researches in Education (E-Kitap)*, Cambridge Schoalars Publishing, Edt: Recep Efe, Irina Koleva ve Emin Atasoy.
- Keleş, V., Çelikbaş, E. (2013). Paphlagonia Hadrianoupolisi'nde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6): 365-376.
- Khlaikaew, K. (2015). The Cultural Tourism Management Under Context of World Heritage Sites: Stakeholders' Opinions between Luang Prabang Communities, Laos and Muang-kao Communities, Sukhothai, Thailand. *Procedia Economics and Finance*, 23, 1286-1295.
- Kılavuz, N. B. ve Çelikbaş, E. (2013) Paphlagonia Hadrianoupolis'i, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(3): 159-214.
- Koçoğlu, C., Boztepe, B. (2017). Examination of the Cultural Tourism Perception of Safranbolu in Terms of Domestic Tourists' Travel Behaviours. *Uluslararası Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 44-54.
- Korkmaz, H. (2011). 2007-2008 Yıllarında Belentepe ve Mengefe Yöresindeki Sondajlarda Ortaya Çıkarılan Amphora Dipleri Ve Mühürlü Amphora Kulpları, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Sualtı Arkeolojisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Köroğlu, G. (2013). 2010 Yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazıları. *Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3: 65-70, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı.
- Köroğlu, G. (2013). Sinop Balatlar Kilisesi 2010 ve 2011 Yılı Kazı Çalışmaları, 1. *Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı*, 6-9 Ekim 2011, Sinop, 397-415.
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2006a). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44208/2006-bakanlar-kurulu-kararli-yabanci-kazilar.html>

- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2006b) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44207/2006-yili-bakanlar-kurulu-kararli-turk-kazilari.html>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2007) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44197/2007-yili-muze-mudurlugu-baskanligindaki-kazilar.html>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2010) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44157/2010-yili-bakanlar-kurulu-kararli-turkkazilari.html>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2018a). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2018b). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-43336/muze-istatistikleri.html>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2018c). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-51590/dunya-miras-listesine-dogru-emin-adimlarla.html>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2018d). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/61607,2018-muzekazilaripdf.pdf>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2018e) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/61601,2018-bakanlarkurulukararlikazitpdf.pdf>
- Lafli, E. (2008a). *Paphlagonia Hadrianoupolis'i Arkeolojik Kazıları ve Onarım Çalışmaları 2008 Yılı Çalışma Raporu*, 1-24.
- Lafli, E. (2008b). *Hadrianoupolis-Eskipazar Paphlagonia Hadrianoupolis'i Arkeolojik Kazıları*", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 3: 399-410.
- Light, D., (2000b) "An Unwanted Past: contemporary tourism and the heritage of communism in Romania", *Journal of Heritage Studies*, Vol. 6, No. 2, s. 145-160.
- Macdonald, R. ve Joliffe, I. (2003). Cultural Rural Tourism Evidence from Canada, *Annals of Tourism Research*, 30(2): 308.
- Martini, U., Buffa, F., Richins, H., & Hull, J. S. (2016). Creating Tourist Experiences in European Alpine Areas: Beyond Mass Tourism. *Mountain Tourism: Experiences, Communities, Environments and Sustainable Futures*, 36.
- McNulty, R. ve Koff, R. (2014). Cultural Heritage Tourism: Partners for Livable Communities.
- Nguyen, T. H.H. ve Cheung, C. (2014) The classification of heritage tourists: a case of Hue City, Vietnam, *Journal of Heritage Tourism*, 9:1, 35-50, DOI: 10.1080/1743873X.2013.818677
- Nicholls, S., Vogt, C. A., and Soo, J. H. (2004). Heeding the call for heritage tourism *Parks and Recreation*, 39(9), 38-47.
- Okan, E. (2016). Tykhe ya da Fortuna, *Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1): 01-14.
- Öter, Z. ve Özdoğan, O. N. (2005). Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 127-138.
- Özmen, K. O. (2011) Zonguldak Karabük ve Bartın İlleri Turizm Sektör Analizi, Türmtasan Organize Matbaacılık, İstanbul

- Öztürk, B. (2013). Herakleia Pontika Antik Kenti Epigrafik Araştırmaları ve Tarihsel Sonuçları, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, 6-9 Ekim 2011, Sinop, 505-527.
- Öztürk, B. (2013). Tios / Tieion (Zonguldak - Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, 6-9 Ekim 2011, Sinop, 485-504
- Patacı, S. (2011). Paphlagonia Hadrianoupolis'i Hamam A ve A Kilisesi Mozaikleri, *Journal of Mosaic Research*, 4: 27-50.
- Poria, Y., Butler, R., and Airey, D. (2004). Links between tourists, heritage, and reasons for visiting heritage sites. *Journal of Travel Research* 43(1), 19-28.
- Prentice, R.C. (1993). *Tourism and Heritage Attractions*.: Routledge, London, 20, 172-175.
- Safranbolu Turizm Danışma Müdürlüğü (2018) Ziyaretçi istatistikleri.
- Sezer, İ. (2017). Kültürel Mirasın Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Taşköprü İlçesi Örneği, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 175-198
- Sinop Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <http://www.sinopkulturturizm.gov.tr/TR-107043/tarihce.html>
- Sinop Valiliği (2018). <http://www.sinop.gov.tr/tarih>, Erişim Tarihi: 15.08.2018.
- Smith, N. L., Cohen, A., & Pickett, A. C. (2016). Exploring the motivations and outcomes of long-term international sport-for-development volunteering for American Millennials. *Journal of Sport & Tourism*, 1-18.
- Somuncu, M. ve Yiğit, T. (2009). Goreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi. Ankara: V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu.
- South Pacific Specialist (2018) <http://southpacificspecialist.org/>
- Tataroğlu, E. (2018). Miras Turizmi <https://www.turofed.org.tr/kose-yazilari/enis-tataroglu-miras-turizmi>
- TDK (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C4%B0RAS
- Timothy, D. J. (2014). Contemporary Cultural Heritage and Tourism: Development Issues and Emerging Trends, *Public Archaeology*, 13(1-3):30-47, 20.08.2018 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1179/1465518714Z.00000000052> adresinden erişildi.
- Üstün Demirkaya, F. Tuluk, ve İ., Ö. (2012). Eflatun'un "Kurbağa"sı Sinope'den Sinop'a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi, *Metu Journal of the Faculty of Arch*, 1(29:1): 45-48.
- Yıldırım, Ş. (2017). Tios-Teion: Söylenecek Önemli Bir Şeyi Olmayan Kent, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 7(13): 206-242.
- Zonguldak Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <http://www.zonguldakkulturturizm.gov.tr/TR-92525/tarihce.html>